

**Пам'ять народу: геноцид в Україні голодом 1932–1933 років:
Свідчення: У 2 кн. / Упор.: О.Веселова, О.Нікілєв; відп. ред.
В.Смолій. – К.: ВД «Калита», 2009. – Кн.1. – 936 с.; Кн.2. – 920 с.**

Визначний дослідник голодомору 1932–1933 рр. в Україні Дж.Мейс у вступі до упорядкованого П.Ящуком двотомника «Портрет темряви» (1999 р.) стверджував: «Історичні події своєрідно переломлюються у свідомості кожної особистості. Я, можливо, як ніхто інший, знаю важливість усних свідчень очевидців і водночас необхідність уважного, прискіпливого відбору, пильності дослідницького ока до них»¹.

На Заході, за межами України, існує значна наукова література, що стосується проблеми усних свідчень як історичного джерела. Учені не раз наголошували на тому, що пам'ять «змінюється» через фільтрацію з різних причин, а також від пізнішого досвіду. Але коли велика кількість людей, котрі ніколи не зустрічалися, неспроможні були кудись поїхати, щоб обмінятися враженнями, поспілкуватися, мають зовсім різні світогляди, сповідують неоднакові життєві цінності, значно пізніше від спільно здобутого досвіду наводять дуже схожі факти, це свідчить про їх абсолютну правдоподібність та беззаперечну вірогідність, де немає місця вигадкам, бо пам'ять закарбувала спогади навечно. Більше того, досвід тих осіб, що займаються захистом людських прав і свобод, як, наприклад, члени «Міжнародної амністії», переконливо засвідчує: «Жертви ніколи не брешуть... Щирість та відвертість розповідей не можуть не вражати»².

Свідчення очевидців як важливі особисті історичні джерела з проблеми голоду-геноциду, котрі не потребують перевірки відносно їх цілковитої правдивості в оцінці реальних подій, зайняли значне місце в опублікованих до 75-х роковин голодоморної трагедії кількох десятках праць³. У наступні роки відповідних видань значно побільшало – свідчило про незгаслу увагу до теми, а також про те, що далеко не всі джерела, що їх закодувала людська пам'ять, були виявлені.

Документи архівів і спогади тих, хто вижив у голодоморному вирі, дають можливість усвідомити, як саме творили та здійснювали геноцид українського народу і що, врешті, з того вийшло. Зменшилося населення в республіці на мільйони людей, а діти, яким пощастило вижити, зростали кволими й хворими. Але хто тоді думав про генофонд нації, котра тільки-но звелася на ноги після буремних, знекровлюючих революцій та наступного голоду... Треба було одне – відібрати хліб! І якомога більше. А разом зі збіжжям віднімали все, що потрапляло до рук. Опір, звичайно, існував – адже забирали не лише зерно. Але як могла протистояти безжальній та численній армії збирачів збіжжя найуразливіша частина населення – літні

¹ Мейс Дж. Обжинки смерті // Портрет темряви: Свідчення, документи і матеріали у 2-х кн. / Упор. П.Ящук. – Кн.1. – К.; Нью-Йорк, 1999. – С.6.

² Там само. – С.13.

³ Див., напр.: Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. – К., 2008. – 1000 с.; Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Місто Київ / Упор. В.К.Борисенко, О.М.Веселова, В.М.Даниленко та ін. – К., 2008. – 584 с.

люди, жінки, діти? Молодь служила в інших регіонах, в армії, виконуючи конституційний обов'язок; повсюди зводилися новобудови, туди їхали, щоби щось заробити, старші віком чоловіки; не оговталось село й від розкуркулення, коли тягли з дворів усе – реманент, худобу... За що ж карали? Чому? Щоб «дух куркульський» винищити під корінь! Щоб боялися «своєї» влади?!

Відомий в Україні кожному термін «геноцид» походить від грецького «генос» – рід, плем'я й латинського «цедо» – вбиваю, тобто однозначно означає *народовбивство*. Відоме і визначення останнього офіційними міжнародними документами, зокрема Конвенцією ООН «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» від 9 грудня 1948 р. Це – дії, скоєні з наміром знищення повністю або частково будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, тобто – різновид політики, спрямованої проти конкретного народу з метою його зникнення. Складові геноциду – навмисне створення для якої-небудь групи життєвих умов, розрахованих на її повне або часткове винищення, і дії, спрямовані на недопущення дітонародження в її середовищі⁴. Усе це прямо вказує на штучно створений геноцид українського народу – голодомор початку 1930-х рр. Можна не згоджуватися з цим визначенням, посилаючись на подібний стан у Поволжі та на теренах Північного Кавказу. Безперечно, і там був голод. Про це писали газети та свідчили документи. Але в Україні не було такої страшної посухи, як у тих регіонах, і республіка без напруги могла виконати всі планові хлібозаготівлі. То чому забирали останнє, навіть посівний матеріал, про який завжди дбали, щоби згодом, наступного року, заколосилася нива?

Здійснювався злочин – геноцид українського народу – московським центром великої радянської імперії – СРСР. Ученими з'ясовано характерні особливості голодомору. Він був штучним, рукотворним, породженим тоталітарним режимом за відсутності в Україні власної самостійної держави, уряду, обраного народом, котрий міг би протистояти «збирачам зерна», дбав би про добробут населення, а у критичних ситуаціях зробив би все можливе, щоб не довести людей до крайньої межі.

Голодомор став наслідком масової й форсованої насильницької колективізації, розкуркулення селянства, політичних репресій проти всіх гілок влади – республіканського, обласного, районного керівництва, голів колгоспів, рядових їх членів та одноосібників, тобто, усіх тих, від кого залежав урожай. Ішлося про цілковите пограбування села, а наслідки цього – у виданих книгах, численних спогадах очевидців, книгах пам'яті про померлих від голоду в кожному населеному пункті, що їх створюють дослідники, збираючи свідчення тих небагатьох, хто всупереч усьому дожив до нинішніх днів, щоби розповісти гірку правду про те, як ішов брат на брата, забираючи останнє в людей, як нищили українське село, щоб і згадки не було про заможних хазяїв, про їх прагнення до добробуту, тих, хто, не покладаючи рук, день у день пестив свою благодатну землю, дбаючи про нащадків, та вірив у те «щасливе завтра», обіцяне комуністами.

⁴ Международная защита прав и свобод человека: Сб. док. – Москва, 1990. – С.69.

Читаєш короткі життєписи й серце кров'ю обливається. Жили собі працьовиті селяни і раптом тяжкі звинувачення у «злочинах» та покарання через вигадані жахливі провини, бо ж визнали їх «заможними», а такі люди тоді завжди були під підозрою: чи не куркулі-глитаї? А отже – імовірні вороги існуючої влади! Десь на Крайній Півночі загубилися вони, прийнявши мученицьку смерть. А висновок для всіх один: «Подальша доля невідома». Реабілітація прийшла занадто пізно. І кому від того стало легше? Хто виграв у двобої держави із селянами? Усе це творилося поряд із голодомором, коли їх сім'ї почали незабаром пухнути від голоду та в більшості так і не змогли вижити. У цьому виявилися чітко сплановані акції того геноциду, що постійно, цілеспрямовано, продумано нищив людей.

А скільки таких селян пішли з життя, а їх нащадки загубили своє родове коріння, не маючи навіть змоги вклонитися дідам-прадідам на місці їх останнього спочинку? Ми вже не говоримо про тих, хто виїхав до інших регіонів та країн, назавжди втративши зв'язок з матір'ю-Україною й ніколи не відчує себе її сином. Хіба що прізвище залишилося їм у спадок. І чуємо ми про них постійно серед імен теперішніх відомих людей, наприклад, у Росії.

Читаємо спогади очевидців із різних регіонів, неоднакові в них імена та прізвища. А об'єднує їх одне – до відчаю схожі факти. Творилося беззаконня, чинилася розправа над усіма без винятку. І найменша тому – геноцид українського народу. Сторінки подібних книг обов'язково гортатимуть нащадки, які не мають права забути про те, що сталося у 1930-х рр., і повинні зробити з цього однозначні висновки. Історія розсудить, усе розставить по своїх місцях.

Простежити всі спогади людей, котрі залишили свої свідчення, просто неможливо, адже без перебільшення горе торкнулося всього населення України, тією чи іншою мірою кожної родини. Забути про таке – злочин. Тож тема голодомору й надалі залишатиметься актуальною. І не тільки для дослідників передвоєнного періоду. Важливість її в тому, щоби в історії України вона була висвітлена належно, без виправдань справжніх злочинців, справжніх цілей тих, хто був поставлений вершити долю цілого народу.

М.Ф.Дмитрієнко (Київ)